

The Non Urban Garden: tuinen van de 21ste eeuw

The Non Urban Garden: tuinen van de 21ste eeuw

Plan van aanpak

2012–2013

Kunstvereniging Diepenheim

Inhoudsopgave

- 1** Projectgegevens
- 2** Inleiding
- 3** Achtergrond en opzet 'The Non Urban Garden'
  - 3.1 Bijlage 1: Ideeschets 'De tuinen van de 21ste eeuw'
- 4** Project 'The Non Urban Garden'
  - 4.1 Projectomschrijving
  - 4.2 Projectaanpak
  - 4.3 Projectorganisatie / Overlegstructuur
  - 4.4 Communicatieplan
- 5** Doelstelling
- 6** Financiën
- 7** Planning 2012–2013
  - Fase 1   Initiatief
                  Artistiek onderzoek en Voorlopig Ontwerp
                  Presentatie en Discussie / Debat ontwerpen
  - Fase 2   Selectie (keuze)
                  Definitief Ontwerp
                  Formeel besluit tot realisatie
  - Fase 3   Realisering
                  Opening en discussie / Debat
  - Fase 4   Documentatie / Evaluatie / Nazorg

1 Projectgegevens

- Project   'The Non Urban Garden'
- Opdrachtgever   Kunstvereniging Diepenheim
- Intendant   Michiel van der Kaaij
- Werkgroep   Jan Eijnsink, voorzitter
                      Marinus Aaftink
                      Sepp Bader
                      Ton Besling
                      Frans de Steur
                      Joop Hoogeveen, curator
                      Peter Sonderen, curator

2 Inleiding

In dit rapport wordt beschreven op welke wijze Kunstvereniging Diepenheim, in samenwerking met het Lectoraat Theorie in de kunsten van ArtEZ hogeschool voor de kunsten, een plan heeft ontwikkeld om door diverse kunstenaars artistiek onderzoek te laten doen naar het verschijnsel tuin in de niet-urbane context. Daarbij is tevens de wens geuit dat de Kunstvereniging zich ontwikkelt tot een landelijk kenniscentrum op het gebied van de relatie natuur en kunst met daarin bijzondere aandacht voor de tuin die door kunstenaars zijn ontworpen en uitgevoerd in Oost-Nederland. Het conceptrapport waarop dit vervolgrapport is gebaseerd, had de titel 'De tuinen van de 21ste eeuw'. Om de specifieke context van de tuin zoals wij die bedoelen te benadrukken heeft dit rapport tevens de bondige hoofdtitel 'The Non Urban Garden' gekregen. 'De tuinen van de 21ste eeuw' blijft als ondertitel bestaan om te benadrukken dat tuinen altijd een gelaagd temporeel karakter hebben en op de toekomst gericht zijn. Het doel van het project is zowel het artistieke onderzoek als de reflectie op het verschijnsel tuin te stimuleren door het organiseren van symposia met als inbreng voorstellen en teksten van deelnemende kunstenaars als ook om ontwerpen van kunstenaars daadwerkelijk te laten realiseren.

Joop Hoogeveen en Peter Sonderen

3 Achtergrond en opzet

'The Non Urban Garden'

Kunstvereniging Diepenheim – KvD

Het is de missie van Kunstvereniging Diepenheim zich blijvend te manifesteren als een innoverend presentatieplatform, werkplaats en laboratorium voor hedendaagse kunst. Verankerd in een landelijke omgeving met een internationale horizon laat zij voortdurend zien dat vernieuwing in de kunsten ook goed gedijt buiten de stedelijke context. Onderzoek, experiment, productie, presentatie en publieksparticipatie worden onlosmakelijk met elkaar verbonden en maken Diepenheim zo tot vertrekpunt van nieuwe wegen in de kunst. Door het artistieke proces niet alleen te faciliteren maar ook zichtbaar te maken vergroot de Kunstvereniging bovendien zowel het publieksbereik als het draagvlak. Het presentatieplatform en de laboratoriumfunctie krijgen vorm in tentoonstellingen, artist-in-residence, projecten kunst en / in openbare ruimte en activiteiten met zowel tijdelijke als permanente resultaten. Het accent van de tentoonstellingen ligt op beeldhouwkunst en tekenkunst.

Kunstvereniging Diepenheim heeft gekozen voor het thema volkskunst en volkscultuur als rode draad voor de tentoonstellingen. Volkscultuur is de verzamelterm voor al die gebruiken en rituelen die mensen als wezenlijk ervaren voor de identiteit van hun eigen groep.

Zowel gevestigde kunstenaars als aanstormend talent uit binnen- en buitenland worden uitgenodigd om in samenwerking met de bevolking van Diepenheim te zoeken naar verbindingen en overeenkomsten. De kunstenaarsblik zal de bestaande lokale cultuur met nieuwe ogen bezien en zal de volkskunst en volkscultuur een nieuwe context en interpretatie geven. In Diepenheim zijn expositieruimten, werkplekken, onderzoekslocaties en presentatiemogelijkheden, ook in de openbare ruimte. De kunst wordt bij voorkeur ter plekke gemaakt en/of voor het eerst aan het publiek getoond. De Kunstvereniging benadrukt daarmee de verbondenheid van de artistieke 'daad' met haar directe omgeving.

In 'The Non Urban Garden' zijn bovengenoemde intenties van de KvD uitgangspunt. De verbondenheid met de regio en de landelijke uitstraling zijn inzet en het zoeken van nieuwe wegen in de kunst krijgt ook op een speciale manier vorm.

- **Tuin van de demos**

De titel van de oorspronkelijke ideeschets, 'De tuinen van de 21ste eeuw', dat in opdracht was geschreven door het Lectoraat Theorie in de kunsten van ArtEZ hogeschool voor de kunsten, is net zo'n vreemde titel als bijvoorbeeld 'De kunst van de 21ste eeuw' zou zijn. Beide nemen namelijk een voorschot op wat er komen gaat en dat is behoorlijk pretentieuus. Toch is er een belangrijk verschil: de tuinen van de 21ste eeuw is juist bedoeld als een oproep, als een appèl aan kunstenaars, en veel minder een diagnose van wat geweest is en mogelijk komen gaat. Ander groot verschil is dat tuinen niet per se kunsthistorische objecten zijn. In tegenstelling tot schilderijen, beelden, video's en installaties zijn ze namelijk niet van nature verbonden met kunsthistorische domeinen en vallen dus niet onder bepaalde artistieke of esthetische 'jurisdictie'. Een tuin, zo lijkt het, is één van de meest gedemocratiseerde cultuurobjecten waar zowel de amateur als de professional zeggenschap over heeft. Ook in de kunst heb je natuurlijk veel amateurs maar een amateurschilder bijvoorbeeld ontleent zijn waarde en betekenis in de eerste plaats aan de wereld van de kunst; het rijk van de kunst is het ultieme referentiepunt voor iedere amateur. Dit geldt niet of nauwelijks voor de tuin. En dit maakt de tuin juist nu zo uiterst aantrekkelijk voor kunst.

Veel mensen hebben bij hun huis een eigen tuin, of ze huren een zogenoemde volkstuin. Tuinen zijn er in soorten en maten maar ze delen alle één eigenschap en dat is dat het vrijwel altijd om een buitenruimte gaat die verbonden is met de open lucht, zodat zon en regen vrij spel hebben ten gunste van de vegetatie die in tuinen meestal aanwezig is of daar juist telkens uit verwijderd moet worden. Meestal zijn tuinen duidelijk ingeperkt of onderscheiden van andere externe ruimtes. Ze kunnen echter ook onderdeel zijn van meer publieke ruimtes zoals (stads-) parken. Iedereen kent wel ergens speciaal aangelegde kruiden- of rozentuinen die meestal publiek bezit zijn. Vaak worden ze door gemeentes onderhouden maar ook een kleinere gemeenschap kan het onderhoud verzorgen. Tuinen zijn dus als cultuurvorm aan niemand speciaal voorbehouden, ook niet aan de kunst of specifieke soorten bezitters of eigenaren. Het is in die zin een vorm van volkskunst, waarbij we volk en kunst heel breed moeten opvatten.¹ Het is een vrije categorie of liever het is een vrijplaats waar iedereen mee kan experimenteren. Of je nu veel of weinig tijd aan je tuin besteedt, in beginsel maakt niemand zich daar druk over. Toch is ook die vrijheid relatief want er is een groeiende invloed van tuincentra die steeds meer 'tuinconcepten' tonen en adviseren. Met name als versieringen bedoelde objecten, zoals de tuinkabouter, en ook compleet ingerichte keukens zijn daar uitdrukking van. Tuinen neigen de laatste tijd daardoor steeds vaker

¹ Zie ook het beleid van de Kunstvereniging met betrekking tot volkskunst.

tot een nieuw soort binnenruimte te worden door de extra functies die ze krijgen toebedeeld. Een tuin wordt een extra woonkamer en lijkt zich naar binnen te bewegen. De tuin is weliswaar een vrijplaats maar daardoor ook gevoelig voor bepaalde invloeden en/of trends.

In steden worden de laatste jaren steeds vaker stukjes ongebruikte of onduidelijke ruimte veroverd door mensen die er een tuin of meer algemeen gesproken 'natuur' van maken. Deze vorm van tuinieren die bekend staat als *guerilla-* of *urban gardening* is niet per se gerelateerd aan kunstenaars, maar zijn vaak juist het resultaat van acties van stedelijke bewoners die zich zorgen maken over de 'ontaarding' van de steden. Dit zien we ook in de huidige aandacht voor 'urban farms', stadsboerderijen in leegstaande kantoren. Ongetwijfeld zullen er in het kader van de 'oprukkende' community art steeds vaker ook kunstenaars bij betrokken worden.

Toch hebben tuinen in algemene zin nog niet zo vaak met kunst te maken gehad. Ze zijn het object van even zovele anonieme bezitters. En dat maakt het, opnieuw, voor de kunst ontzettend interessant. Niet in de laatste plaats omdat de vrijheid in de kunst zelf sterk onder druk is komen te staan door de toenemende verantwoordingsdruk en economisering als gevolg van het neoliberalisme. De tuin is misschien wel de laatste plaats waar regulering nog het minst heeft toegeslagen.¹ We kennen nog geen tuinbelasting, we hoeven de uren daarin doorgebracht nog niet te verantwoorden, maar hoe lang nog? De tuin heeft dus ook politieke kanten die sluimerend aanwezig zijn, en nog vaak ongearticuleerd zijn. Wat is een tuin eigenlijk?

¹ Er is natuurlijk wel degelijk regelgeving bij met name nieuwbouwprojecten, waar de aan de publieke ruimte grenzende tuinen aan allerlei regels moeten voldoen, ook al betreft het privébezit. Ook gelden allerlei (ongeschreven) regels in volksstuinen. In zoverre is de tuin ook gepolitiseerd.

- Categorie en taxonomie: tuin?

Een precieze definitie van de tuin is nauwelijks te geven. Toch is een zekere demarcatie in het kader van dit project wel nodig en zelfs leerzaam omdat het daarmee eigenschappen naar voren kan halen die tot nu toe impliciet zijn gebleven. Wat is bijvoorbeeld het verschil tussen een (openbare) tuin, een park, een landschap en natuur? Zoals in de ideeschets 'De tuinen van de 21ste eeuw' duidelijk werd is ons huidige begrip natuur op een intense manier met het begrip cultuur verbonden geraakt op het moment dat de natuur buiten de stadsgrenzen niet meer als bedreiging werd gezien maar als een plek werd ontdekt met een eigen statuut en aantrekkelijkheid.¹ De natuur werd tegenover de cultuur van de stad als een mentale projectieruimte van stedelijke bewoners gedefinieerd. Onze eigen menselijke natuur ('onze eigen aard') werd bijvoorbeeld verbonden met in de natuur werkzame krachten. De natuur werd als spiegel van de ziel gezien maar bevatte ook de kiemen van onze eigen oorspronkelijkheid, zoals we dat het meest duidelijk verwoord zien worden door Jean Jacques Rousseau, die het begrip authenticiteit een belangrijke waarde liet worden. De natuur werd in haar onbewerkte vorm een oorspronkelijkheid toegekend die in onze eigen cultuur en dus bij ons zelf verloren is gegaan. Het gevoel voor en van oorspronkelijkheid is sinds de achttiende eeuw altijd aan het begrip natuur blijven hangen. Natuur en stad zijn onlosmakelijk met elkaar verbonden.

De natuur werd wel een handje geholpen om de haar toegedachte oorspronkelijkheid te behouden en/of uit te dragen. De natuur werd als een oneindige bron van inspiratie gezien. Dit verklaart mede het ontstaan van de beroemde en invloedrijke Engelse landschapskunst, die, kort gezegd, de oneindigheid van de natuur vorm gaf. Eén van de manieren om

¹ Eén van de eerste dichters die de bedreigende natuur in een positieve omvormde was Albrecht von Haller, in zijn beroemde 'Die Alpen' uit 1729. Hierin verheerlijkt hij in het filosofisch leerdicht de schoonheid van het gebergte en stelde het zedelijk reine en eenvoudige leven van zijn bewoners tegenover de verdorven stedelijke beschaving. Niet het verschrikkelijke van de natuur staat meer centraal, maar haar schoonheid.

dat te bereiken was er voor te zorgen dat het park nergens tot een volledig overzicht kon leiden. Een Engelse landschapstuin gaf ruimte aan de dwalende of zoekende wandelaar en handhaafde – door het vermijden van totaalinzicht – haar ongrijpbaarheid. De ontwikkeling van de romantische landschapstuin wordt in de literatuur daarom meestal afgezet tegen de oudere geometrische tuinen die inderdaad een heel andere taxonomie vooronderstelden: orde en overzicht. De orde gaat vooraf aan de natuur net zoals God de wereld van tevoren had bepaald. Deze goddelijke orde werd in de Engelse landschapstuin niet gegeven, maar wordt het weten een zoeken: de orde is nooit compleet gegeven maar blijft altijd een opgave. De menselijke beleving wordt vanaf dan tegenover het eindige, beheerste begrip gesteld. De geometrische vorm werd zelfs lange tijd als een vorm van tirannie ervaren terwijl de Engelse landschapstuin juist de schoonheid van de natuur een plek gaf en haar voluit evoceerde: de natuur in haar – begeleide – vrijheid.

Hoewel geometrisch geordende tuinen nu ook nog steeds gemaakt worden zijn deze niet een overblijfsel van een zeventiende-eeuws denken, maar komen zij juist voort uit een moderne visie op geometrie als *stijlvorm*. De geometrische tuinen uit het tijdperk van de Zonnekoning zijn voor ons alleen nog stijl terwijl ze in de tijd zelf de visie op de natuur en haar orde representeerden. Wij kunnen nu spelen met stijl; dat was toen geen optie noch iets waar naar gezocht werd.

De natuur kwam dus in verband te staan met de menselijke bestemming en niet meer met een vaststaande, verborgen goddelijke orde die in de geometrische ordening verondersteld werd. De 'wilde' niet direct zichtbaar geordende natuur in de Engelse landschapstijl maakte andere godsbegrippen mogelijk en kon God zelfs laten verdwijnen. Dit idee van de oneindigheid in de natuur werd ook opgeroepen in de *stadsparken* die in de 19de eeuw werden ontwikkeld. Zij waren vooral op de publieke zaak gericht wat in de landschapsparken lang niet altijd het geval was. Daarnaast vervulden zij een belangrijke taak in de publieke hygiëne waarvoor de aandacht groeide als gevolg van vervuiling door de toenemende industrialisering. In München werd het eerste stadspark begin 19de eeuw gebouwd. Het *Volkspark* in Enschede (1874) was één van de eerste publieke parken in stedelijke gebieden in Nederland, gevolgd door het oudste stadspark van Amsterdam, het *Sarphatipark*, dat de gelijknamige arts ten behoeve van de bevolking stichtte (1885). Dit soort parken zijn er ook in vele soorten en maten; het voert echter te ver hier uitgebreid op in te gaan, maar helder moet zijn dat stadsparken over het algemeen nog van vrij recente datum zijn en dat ze voor iedereen en dan met name de arbeidende stadsbewoners bedoeld waren.

Voor de tuin geldt dat niet. Tuinen worden al genoemd sinds Babylon en de Middeleeuwse besloten tuinen keren als motieven en als echte tuinen telkens weer terug. Het woord zelf wordt echter in verschillende contexten gebruikt. Zo spreekt men over de 'Tuinen van Versailles' terwijl dat feitelijk een groot landschapspark is met diverse onderdelen. De begrippen tuin, landschap en natuur lijken daarom vooral met *maat* te maken. Tuinen zijn in de regel kleiner dan of maken onderdeel uit van een landschap of, afhankelijk van de maat, van een park. Een tuin verhoudt zich tot een park of landschap als bij wijze van spreken een schilderij ten opzichte van een gebouw c.q. de stad. Met andere woorden een tuin is een gekaderd object dat afhankelijk is van een andere omgeving om zich te manifesteren. Categorisering blijft echter een dubieuze opgave en misschien is het ook niet zo belangrijk, behalve dan dat voor dit project de maat en context wel degelijk van belang zijn.

- Tuin en kunst

Hoewel er veel tuinboeken geschreven zijn – vaak ambachtelijk/technisch gericht – en ook andere prachtig uitgevoerde overzichten van landschappen, parken en landschapstuinen, zijn er toch relatief weinig kunstenaars geweest die zich met het fenomeen hebben beziggehouden of zich daarmee hebben geïnteresseerd. Natuurlijk hebben we land art gehad zoals Michael Heizer's megalomane architecturale projecten in Amerika (volgens de New York Times 'Art's Last, Lonely Cowboy') en Robert Smithson's *Broken Circle* en *Spiral Hill* in een afgegraven deel van een zandgroeve in Emmerschans in Drenthe. Maar hier staat meestal iets anders centraal, namelijk de fysieke beleving van een landschappelijke plek of de verbondenheid met de geografie. Van tuinen is dan ook geen sprake. Niets wijst er op dat deze kunstenaars geïnteresseerd waren in bv. de vegetatieve kwaliteiten van de grond. Zij verplaatsen in de eerste plaats het kunstwerk uit zijn stedelijke milieu en maakten er, zoals ook voorbereid werd door Piero Manzoni met zijn *Socle du monde*, de wereld zelf, of in dit geval, de natuurruimte tot kunstwerk. De knellende banden van de stedelijke cultuur werden doorgeknipt, zij het dat de stad altijd in de verte betekenis bleef verlenen aan deze ingrepen. Waar eerst de bergen als afschrikwekkend kwaad functioneerden, werden nu de steden vanwege hun ruimtelijke beperkingen als kwade geesten buiten de deur gehouden.

Moderne kunstenaars hebben zich voornamelijk beziggehouden met de inrichting van de aarde, het vorm geven aan de aarde, het ingrijpen in de aarde, maar slechts weinig met het laten groeien of bloeien van de aarde, zeker niet als doel op zichzelf. In *Down the Garden Path: The Artist's Garden After Modernism* (Queens Museum of Art 2006) zien we dit bevestigd. Slechts een beperkt aantal kunstenaars (weliswaar niet de minste) hebben zich met tuinen beziggehouden. Kunstenaars als Isamu Noguci, Vito Acconci, Lothar Baumgarten en Tobias Rehberger (*Within view of seeing*, een tuin voor Manifesta II in 1998) hielden zich bijvoorbeeld met de publieke tuin bezig waarbij ook duidelijk stelling werd genomen tegen het ideaal van de contemplatieve en afgezonderde besloten tuin. De ontwerpen van Jan Vercruyssen spelen met het labyrint en de tuin der lusten. Maar ook de private tuin kreeg fameuze bewerkers: Derek Jarman's tuin bij zijn huis in Prospect Cottage, Dungeness is een prachtig voorbeeld hiervan aangevuld met zijn *Garden Books* (1989). De laatste jaren groeit de belangstelling voor vegetatie bij kunstenaars sowieso, met name in projecten die gericht zijn op duurzaamheid, zoals het werk *coming in Kassel and other proposals towards cultures of common(s), re-vocation, and non-capitalist life, 2010–12* van de kunstenaarsgroep AND AND AND op Documenta XIII, Kassel.

Ook in de 'Gothic Growing Project' (beter bekend als 'de Groene Kathedraal') van Marinus Boezem (1987-1996) wordt gebruik gemaakt van de groeimogelijkheden in de natuur, maar deze blijft letterlijk in de mal van de conceptuele kunst gevangen.

In de tuinen van Herman de Vries die onlangs zijn 'opgestart' in Diepenheim in het kader van het project de 'Tuinen van Diepenheim', is ook een conceptueel uitgangspunt dat de grote motor vormt van de natuur die hij laat verschijnen. Hier zijn de groeicapaciteiten van de natuur inzet, zij zetten een voortdurend proces in gang. Hier lijkt wel sprake van Spinoza's *natura naturans*, de *naturende natuur*. Laat de natuur tot natuur komen, een uitgangspunt dat rechtstreeks aan de Romantische oorsprong van het landschapspark ontleend lijkt, toen Spinoza's invloed op de kunst voor het eerst naar voren trad.

- De tuin nu: artistiek onderzoek

De vraag die wij in dit project, dat omgedoopt is in de iets bondiger titel 'The Non Urban Garden', nadrukkelijk aan de orde willen stellen is hoe hedendaagse kunstenaars tegen de verschillende aspecten van de tuin aankijken in bijvoorbeeld de betekenissen die hierboven geschetst zijn. Hoe kijken zij aan tegen een mogelijk verborgen orde die in tuinen zichtbaar worden. Welke vooronderstellingen steken in tuinen de kop op vanuit de aarde? Welke relaties liggen er met de huidige aandacht voor ecologie en duurzaamheid? Hoe politiek is de tuin? Wat is een tuin eigenlijk, of wat doet ie? Is een tuin een spiegel van onze ziel, of is het gewoon: de natuur aan het werk...? Wat zien wij in de tuin? En: hoe vertoont de tuin zich in de niet-urbane omgeving, in een omgeving waarin de tuin misschien minder vaak een toevluchtsoord is, maar wellicht alleen een uitloper van de – door mensen gevormde – natuurlijke omgeving? Zijn alle tuinen in het land onschuldig?

Deze vragen gaan we niet zelf beantwoorden we gaan ze alleen stellen. Een antwoord of meer algemeen gesteld een reactie verwachten we van een kunstenaar of kunstenaars die het als een uitdaging zien om op deze summier verwoorde problematiek te reageren met een concreet plan om de natuur op een of andere manier in werking te zetten, zoals de 18de-eeuwse megalomane architect Étienne-Louis Boullée het verwoordde: "L'architecte doit se rendre le metteur en oeuvre de la nature." Wij zoeken

nu de 'mis en oeuvre' van de 21ste eeuw. Wat is, wat wordt, wat doet een tuin en wat kunnen we in die context met het begrip natuur?

Wij zien deze vragen en suggesties als een aanzet tot artistiek onderzoek. Dit betekent dat kunstenaars niet alleen een concreet plan c.q. ontwerp wordt gevraagd voor een tuin maar daar ook tekstueel over communiceren. Het ontwerp of idee voor een tuin is immers al een zelfstandige uitspraak. We willen daarnaast echter ook graag de discussie openen over de ideeën die hiermee samenhangen. Artistiek onderzoek is niet alleen vooronderzoek voor een kunstwerk maar is een zelfstandig pad naast de ontwikkeling van het werk. Wij vinden het daarbij belangrijk met name de tuin in zijn niet stedelijke context te beschouwen. De tuin in relatie tot het (oude) cultuurlandschap. Diepenheim bevindt zich in een volledig door mensenhanden vormgegeven landelijk gebied en te midden van landgoederen o.a. Weldam, Wegdam, Nijenhuis en Westervliet, Warmelo en Huize Diepenheim. De afgelopen jaren is het project de 'Tuinen van Diepenheim' gestart waarmee aandacht werd gevraagd voor de bijzondere tuinen die zich daar bevinden zoals het Gazebo van beeldend kunstenaar Urbain Mulkers en de vlindertuin, de seringentuin en de wintertuin van de eerder genoemde beeldend kunstenaar herman de vries. Aan de hand van het begrip taxonomie dat door het ArtEZ lectoraat Theorie in de kunsten in 'De Tuinen van de 21ste eeuw' is voorgesteld als toekomstige leidraad voor de artistieke ontwikkeling van de tuin, willen

we verder werken aan de ontwikkeling van de Kunstvereniging tot een platform voor artistiek onderzoek naar de publieke tuin als kunstuiting in het landschap. Dit concept laat ruimte voor voortdurende ontwikkeling en onderscheidt zich van andere projecten in het kader van kunst in/en de openbare ruimte, die zich juist meestal in de urbane context afspelen.

Kunst doet onderzoek naar en geeft tegelijkertijd vorm aan de bewustwording van de verborgen ordening die ten grondslag ligt aan de contemporaine visie op wat natuur is en beoogt. De tuin is in beginsel een afgebakende ruimte binnen een ruimtelijke structuur die zowel stedelijk (of dorps) als landschappelijk van aard kan zijn of een combinatie van beide. Het ontwikkelen van tuinen door kunstenaars wil een andere beweging zichtbaar maken dan in de reguliere landschapsarchitectuur naar voren komt, die hoewel ze zichzelf pas vrij recent als zelfstandig deel van de architectuur heeft losgemaakt, zich toch ook vooral ophoudt in het gebied van de ontwerpogave. We willen met dit project geen opgave; de voorwaardelijkheid van de ontwerpen van tuinen ligt in eerste instantie bij de kunstenaar zelf. Het is dus ook niet helemaal uit te sluiten dat er geen fysieke tuinen ontstaan, maar dat er wel altijd een artistieke reflectie op ontstaat. Omdat het hier gaat om onderzoek is het proces zelf ook resultaat. In de opdracht voor de eerste vier tuinen wordt er naar gestreefd om fysieke ingrepen te bewerkstelligen.

Als het kan.

Geraadpleegde literatuur

Cat. Tent. *Down the Garden Path: The Artist's Garden After Modernism* (Queens Museum of Art 2006)

Jong, E. de, *Natuur en Kunst, Nederlandse tuin- en landschapsarchitectuur 1650-1740*, (diss.) Amsterdam 1993

Maarten Doorman, *Rousseau en ik*, Amsterdam 2012

P.C. Sonderen, 'The Return of Beauty. Purity and the Neo-classical Foundation of Modern Art', in C. Ingrassia and J. Ravel (eds.), *Studies in eighteenth century culture*, Baltimore-London, vol. XXXIII, p. 415-435

P.C. Sonderen, *De tuinen van de 21ste eeuw*, ideeschets ten behoeve van Kunstvereniging Diepenheim, Diepenheim 2010

Richard Reynolds, *On guerilla gardening, A handbook for gardening without boundaries*, Bloomsbury, London etc., 2009

4 Project

'The Non Urban Garden: tuinen van de 21ste eeuw'

4.1 Projectbeschrijving

Bij wijze van vervolg op 'De Tuinen van Diepenheim', het Gazebo van beeldend kunstenaar Urbain Mulkers en de vlindertuin, de seringentuin en de wintertuin van beeldend kunstenaar herman de vries heeft de Kunstvereniging Diepenheim in samenwerking met het ArtEZ lectoraat Theorie in de kunsten het project 'De tuinen van de 21ste eeuw' opgezet. De daaruit voortgekomen ideeschets tekende in grove lijnen een inhoudelijke afbakening voor een artistieke onderzoekslijn naar 'De Tuinen van de 21ste eeuw' en het documenteren van dit onderzoek naar zowel verleden als de toekomst. Het stelde o.a. voor één of enkele kunstenaars-onderzoekers in de gelegenheid te stellen beleid te formuleren voor het artistiek onderzoek naar de tuinen van de 21ste eeuw.

Verder is het de bedoeling om in overleg met het Waterschap Regge, gemeente Hof van Twente, provincie Overijssel en enkele andere partners een integrale opgave(ontwerp) te maken voor het gebied Boven-Regge-Hazendam als kunstuiting in het landschap, waar een 'Non Urban Garden' kan worden verwezenlijkt.

De Kunstvereniging Diepenheim is daarbij expliciet gericht op de artistieke invalshoek: de tuin als kunstobject. De KvD is nieuwsgierig naar de hedendaagse visies van kunstenaars en het belang van onderzoek / ontwerp / uitvoering voor het professionele werkveld van de ruimtelijke ordening. Zo kunnen buiten de geijkte kaders van zowel kunst als ruimtelijke ordening nieuwe inzichten ontstaan. Die wederzijdse beïnvloeding voegt meer dan een dimensie toe aan het werkveld van de betrokken professionals. Het leidt ook tot verstrekkende voorbeeldwerking voor het veld. Artistiek onderzoek is gericht op een actuele verbinding met de context waarin gewerkt wordt, vandaar dat de koppeling is gezocht met de al bestaande 'Tuinen van Diepenheim'. De locatie in een niet-stedelijke omgeving is daarbij ook van groot belang: het biedt een ander perspectief op de natuur-cultuurdiscussie. Een ander doel van dit soort onderzoek is op termijn tevens een kenniscentrum op het gebied van deze problematiek te ontwikkelen en dat we kunnen zien als een levend archief.

In hoofdstuk 3 *achtergrond en opzet* is beschreven :

- Tuin van de demos
- Categorie en taxonomie: tuin?
- Tuin en kunst
- De tuin nu: artistiek onderzoek

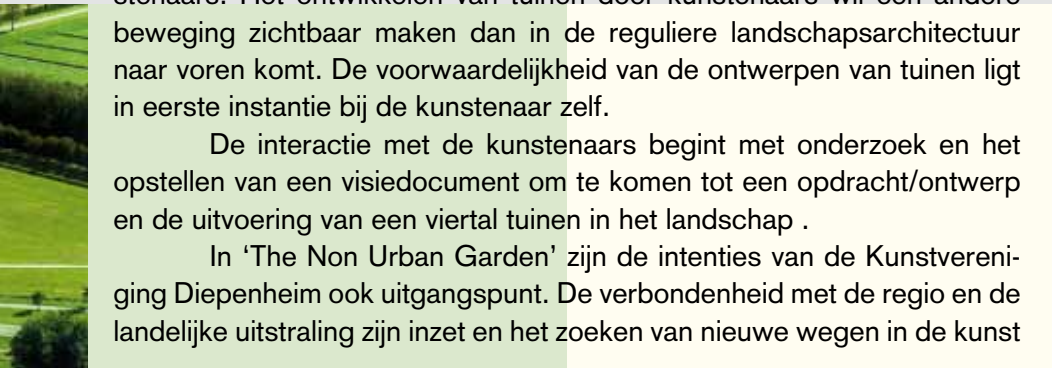
De artistieke context is essentieel, inzet is de tuin als kunstobject, vandaar ook dat ontwikkeling moet plaatsvinden in samenspraak met kunstenaars. Het ontwikkelen van tuinen door kunstenaars wil een andere beweging zichtbaar maken dan in de reguliere landschapsarchitectuur naar voren komt. De voorwaardelijkheid van de ontwerpen van tuinen ligt in eerste instantie bij de kunstenaar zelf.

De interactie met de kunstenaars begint met onderzoek en het opstellen van een visiedocument om te komen tot een opdracht/ontwerp en de uitvoering van een viertal tuinen in het landschap .

In 'The Non Urban Garden' zijn de intenties van de Kunstvereniging Diepenheim ook uitgangspunt. De verbondenheid met de regio en de landelijke uitstraling zijn inzet en het zoeken van nieuwe wegen in de kunst

krijgt ook op een speciale manier vorm. Om dit proces te faciliteren en te onderbouwen hebben we het project als volgt geconcretiseerd:

- kunstenaars worden nadrukkelijk aangezocht om te reflecteren op de tekst uit hoofdstuk 3;
- de kunstenaars verzamelen en documenteren alles wat zij van belang achten met betrekking tot de tuin als kunst (literatuur, websites, publicaties, aantekeningen, schetsen etc.) en leveren vanuit hun eigen visie en kennisvorming een mondelinge bijdrage / presentatie / discussie over het concept tuin. Daarbij leveren zij een ideeschets (dus geen uitgewerkt plan);
- een selectie van deze kunstenaars ontwerpt een 'non urban garden' in Oost-Nederland. De tuin moet innoverend zijn en beheeraspecten moeten worden meegenomen in het ontwerp;
- na goedkeuring van de ontwerpen door de curatoren, werkgroep, intendente en het bestuur van de Kunstvereniging worden de tuinen uitgevoerd;
- de resultaten van het project worden openbaar gemaakt door de open(stell)ing van vier tuinen, het samenstellen van een publicatie en een website. Daarnaast wordt een database aangelegd van relevante projecten;
- De activiteiten worden in de periode 1 januari 2012 tot 1 januari 2014 gerealiseerd.

4.2 Projectaanpak

De werkgroep heeft de vier fases vastgesteld:
zie planning (7).

4.3 Projectorganisatie / Overlegstructuur

Zie hoofdstuk 1 projectgegevens.

4.4 Communicatieplan

Wordt opgesteld door communicatiemedewerker KvD.

5 Doelstelling

Het project 'The Non Urban Garden' richt zich op de kunstenaar als artistiek onderzoeker van de taxonomie van de 21ste-eeuwse tuin in een niet-urbane context. Het project heeft als doel het uitzetten van onderzoeklijnen naar de hedendaagse taxonomie van de tuin en het ontwerpen en uitvoeren van tuinen waarin een andere visie naar voren komt dan in de reguliere landschapsarchitectuur gebruikelijk is. Het documenteren van de verschillende zoektochten en het verzamelen van documentatie over de taxonomie van de tuin in het verleden moet leiden tot een levendig documentatiecentrum in de Kunstvereniging Diepenheim, een *living archive*.

6 Financiën

Uitgangspunt voor de financiering is het besluit d.d. 14-11-2011 van de provincie Overijssel om aan de Kunstvereniging Diepenheim subsidie te verlenen voor de uitvoering van het project 'De Tuinen van de 21ste eeuw' met als hoofdtitel 'The Non Urban Garden'.

7 Planning 2012–2013

Fase 1	Initiatief
-	zomer 2012 Plan van aanpak
-	september / oktober / november 2012 opdracht-formulering en keuze kunstenaars
-	Artistiek onderzoek en Voorlopig Ontwerp
-	november 2012 – 17 februari 2013
-	Presentatie en openbare discussie / Debat ontwerpen
-	eind februari 2013
Fase 2	Selectie (keuze)
-	eerste week maart 2013
-	Definitief Ontwerp
-	periode maart – april 2013
-	Formeel besluit tot realisatie
-	april 2013
Fase 3	Realisering
-	Uitvoering tuinen april tot en met oktober 2013
-	Oplevering november 2013
-	Opening
-	Opening en discussie / Debat
-	eind november 2013
Fase 4	Documentatie / Evaluatie / Nazorg
-	voorjaar 2014

Colofon

Met dank aan

Kunstvereniging Diepenheim

KunstWerk Diepenheim

Provincie Overijssel

ArtEZ hogeschool voor de kunsten
Lectoraat Theorie in de kunsten

Redactie

Joop Hoogeveen en Peter Sonderen

Werkgroep 'The Non Urban Garden: tuinen van de 21ste eeuw'

Fotografie

Joop Hoogeveen

met uitzondering van pag. 3.1, 6.2, 8.2, 21.2, 24.2

Vormgeving

Sepp Bader

Druk

Laserline

KUNSTVERENIGING
DIEPENHEIM

ArtEZ hogeschool
voor de kunsten

Kunstvereniging Diepenheim
Grotestraat 17
7478 AA Diepenheim
0547 – 35 21 43

info@kunstvereniging.nl
www.kunstvereniging.nl

KUNSTVERENIGING
DIEPENHEIM

